

[Kritika Wittgensteinova pojetí rozdílu mezi tím, co věta ukazuje a co říká]

88-231 - 88-233

Wittgenstein ve výkladu, zapsaném Moorem a diktovaném v dubnu 1914 (5976, s. 209nn), uvádí rozdíl (s. 213) mezi tím, co obyčejná věta *ukazuje* (zeigt) a co *říká* či *neříká* (sagt nicht). Volí větu „Moore dobrý“ (Moore gut – lze to také přeložit jako: „Moore dobře“, ale chybí tam čárka), a pokračuje: tato (napsaná) věta ukazuje, ale neříká, že „Moore“ stojí nalevo od „dobrý“; nicméně to, co *ukazuje*, může být jinou větou *řečeno*. Platí to prý ovšem jen pro ten díl, tu část ukazovaného, který je nahodilý (svévolný, willkürlich). Atd. – Především není zcela zřetelné, v jakém smyslu se tu mluví o nahodilém (willkürlich). Věta totiž ukazuje např. také 8 různých písmen, rozdělených nestejně do dvou skupin od sebe trochu oddělených, z nichž jedna sestává ze tří, druhá z pěti písmen. (Ostatně napsaná věta vlastně neukazuje ani písmena, nýbrž jen jisté znaky či značky: značka ukazuje jakési tvary či tahy apod., ale „neříká“ je; říká však vůbec něco? Můžeme říci, že písmeno ukazuje nějakou kresbu a že ‚říká‘ písmeno?) Lze výběr a pořadí písmen považovat za „willkürlich“? Jen pokud se dopustíme konfuze a smícháme různé kontexty. V dané společnosti a v daném jazyce ani tvar užitých znaků, tj. písmen není a nemůže být nahodilý či dokonce svévolný, a ovšem ani jejich pořadí a seřazení do „slova“, a pak ani pořádek či pořadí slov, jejich tvary čili ohýbání, atd. – to vše má své zvyklosti a normy. A přitom jsem na pochybách, může-li být nějakou větou řečeno, co ty kresby, znaky a jejich pořadí atd. ukazují – snad je možno to popsat, ale říci? Leda, když popsat něco pro Wittgensteina znamená „říci“. Ale to pak je zase jiná chyba, po mém soudu dost vážná. Je přece rozdíl mezi tím, co věta říká a co tím říkáním případně popisuje!

Wittgenstein ostatně sám také upozorňuje (dtto, s. 213) na to, že ve větě „aRb“ můžeme vidět symbolizováno že „R“ stojí mezi „a“ a „b“; v tom případě však že si musíme uvědomit, že tímto směrem můžeme ve své analýze pokračovat dál, nebo a, R ani b nejsou *jednoduché*. Podotýká však, že se zdá být jisté, že na konci takové analýzy dojdeme k větám téže formy, pokud jde o to, že v nich nějaká věc stojí mezi dvěma jinými. Náš argument, že „kresba“ písmene sama ještě sestává z jistých tahů (perem nebo tužkou, resp. stop po takových tazích) nebo tvarů (útvary, tištěných či nakreslených atd.), je tím tedy legitimován, ale způsobem, vůči němuž opět musíme vznést námitku. Tak jako již Aristoteles považuje slovo za nejmenší jednotku, která něco znamená, a nepovažuje tedy rozklad slova na písmena za skutečný rozklad *slova*, neboť podle něho samotná písmena ve slově obsažená nic neznamenají, takže význam slova nelze založit na významu jednotlivých písmen jako částí tohoto slova, tak musíme zpochybnit, že analýza Wittgensteinem naznačená by mohla uvedeným směrem dospět posléze zase k „větám“, a to větám téže formy. Pokud větu „aRb“ chápu tak, že symbolizuje, že „R“ stojí mezi „a“ a „b“ (což je ovšem evidentně omyl z mé strany!), pak mne sice analýza může dovést k nějakým prvkům, z nichž nesprávně pochopená věta „aRb“ sestává, ale vůbec nic mne neopravňuje předpokládat, že všude tam, kde najdu nějaký prvek mezi dvěma sousedními, jde zase o větu, resp. že tuto „sestavu“ smím chápat jako větu, a tím méně jako větu „téže formy“, jako byla (špatně pochopená) původní věta „aRb“. Proč by ony poslední prvky měly vůbec něco symbolizovat? Pak by totiž bylo možné, že mé původní pochopení „aRb“ bylo ještě mnohem chybnější, protože ve skutečnosti vůbec nepochopilo, co to je věta.

Wittgensteinův argument má ten smysl (stojí za ním ten záměr), že jím má být prokázáno, že co nějaká věta ukazuje, není totéž, co říká. Když tedy prokazuje

chybnost pochopení smyslu věty „aRb“ tím, že dovádí ad absurdum aplikaci podobného chápání všech dalších nižších prvků věty, k nimž můžeme dospět analýzou, neboť všude najdeme nějaký prvek, stojící mezi dvěma jinými, dopouští se paralogismu a jeho argument má sofistickou povahu. Má-li mít příklad s přístupem k větě „aRb“ vůbec smysl, musí být respektován předpoklad, že ten, kdo k větě přistupuje, ví alespoň zčásti, co to je věta, neboť jinak by neměl nejmenší důvod, proč v ní vidět symbolizaci něčeho dalšího, tj. proč jí připisovat vůbec to, že něco znamená. Ale má-li motiv, proč ve skupině tří písmem vidět větu a proč se pokoušet ji nějak chápat, bude mu tento motiv nutně chybět, dospěje-li analýzou k nějakým „posledním prvkům“, u nichž také vždycky najde, že nějaká věc stojí mezi jinými dvěma. Tento fakt, že najde vždycky něco takového, sám o sobě nestačí, neboť k tomu nemusel dospět žádnou analýzou – něco takového vidí běžně a každodenně kolem sebe. A přece, když vidí třeba na ulici motocykl parkovat mezi dvěma auty, nepokouší se v tom vidět symbolizaci něčeho dalšího. Proč tedy vidí ve zcela obdobné sestavě tří písmen (na místě tří motorových vozidel) něco jiného, totiž něco, co kromě své faktičnosti ještě něco znamená, k něčemu se odnáší? Proč vidí v této trojici písmen větu (jisté formy)? Poukaz na pouhý omyl tu nestačí, to je přece zřejmé. Mohu se mýlit ve významu nějaké věty, ale mohu se mýlit v tom, že za větu považuji něco, co větou není. Tu jde o dva různé omyly, ale Wittgenstein sugeruje, že tu je stále omyl týž – analýza prý dochází k větám „těže formy“. V tom spočívá ono sofisma.